

Jacek Potocki

REGRES FUNKCJI TURYSTYCZNEJ – PRZYKŁADY Z DOLNEGO ŚLĄSKA¹

Wprowadzenie

Rozwój turystyki i stałe zwiększanie się jej gospodarczego znaczenia jest charakterystycznym zjawiskiem nowoczesnych społeczeństw. Rosnąca liczba osób podróżujących i wydłużanie się czasu wolnego powodują, że ruch turystyczny osiąga coraz większe rozmiary. Lokalne społeczności coraz częściej w rozwoju usług turystycznych upatrują szans na własny rozwój ekonomiczny, starając się wyszukiwać na swoim terenie i promować walory, które mogłyby przyciągnąć turystów. Województwo dolnośląskie na tle całej Polski sytuuje się w czołówce regionów, biorąc pod uwagę stopień rozwoju bazy materialnej turystyki oraz wielkość ruchu turystycznego. Tradycje turystyczne Dolnego Śląska są szczególnie bogate i sięgają dalekiej przeszłości. Przejawia się to choćby obecnością najstarszych na ziemiach polskich uzdrowisk (Cieplice i Łądek) czy schronisk górskich. W chwili obecnej zdecydowana większość dolnośląskich gmin posiada na swoim terenie bazę noclegową, a rozwój turystyki uznawany jest za jeden z ważniejszych kierunków rozwoju gospodarczego regionu. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na tereny, które w przeszłości z powodzeniem rozwijały już funkcję turystyczną, jednak rozwój ten z różnych przyczyn uległ zahamowaniu lub nawet odwróceniu.

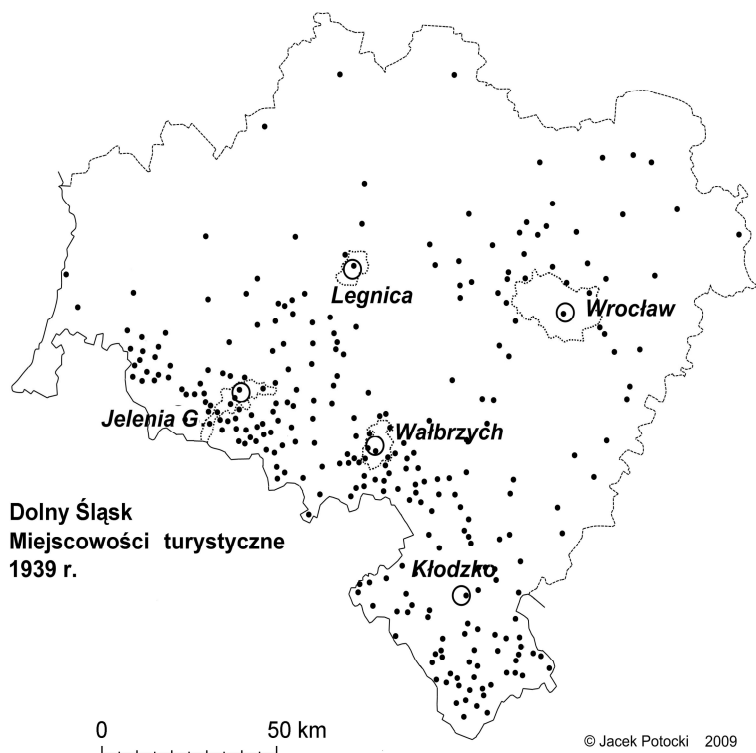
Tradycje turystyczne Dolnego Śląska

Początków rozwoju prekursorskich form turystyki na Dolnym Śląsku można doszukiwać się jeszcze w średniowieczu (pierwsze wyjazdy do uzdrowisk). Jednak na tyle masowe rozmiary, by w odczuwalny sposób wpływać na gospodarkę niektórych miejscowości czy subregionów położonych w obrębie Dolnego Śląska, ruch turystyczny zaczął przybierać na prze-

¹ Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2006-2009 jako projekt badawczy nr N114 012 31/2609 Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wzwyższego.

łomie XIX/XX w. Wówczas to liczba gości odwiedzających w ciągu roku najpopularniejsze uzdrowiska czy miejscowości letniskowe zaczęła przekraczać 10 tys. osób, a liczba miejsc noclegowych w niektórych kurortach przewyższyła liczbę stałych mieszkańców (Potocki 2004).

Sz szczególnie intensywnie turystyka na Dolnym Śląsku rozwijała się w okresie międzywojennym. Obszarem szczególnie licznie odwiedzanym stały się Karkonosze, w których turystyka nie tylko w widoczny sposób zaczęła oddziaływać na inne dziedziny gospodarki (Szczepański 1982), ale stała się także przedmiotem prac naukowych (Poser 1939). Pod koniec lat trzydziestych w granicach obecnego województwa dolnośląskiego liczba miejscowości oficjalnie uznawanych za turystyczne wynosiła 280 (*Schlesien...*), przy czym miejscowości te grupowały się na kilku obszarach (ryc. 1).

Ryc. 1. Miejscowości turystyczne na Dolnym Śląsku w 1939 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wykazu w *Schlesien. Die Deutschen Heimatführer* Bd. 9, Verl. E. Müller, Berlin 1939.

Najliczniej miejscowości turystyczne występowały w południowej części regionu, w obrębie pasm górskich Sudetów, przy czym największe ich skupiska leżały w Górach Izerskich, Karkonoszach, w okolicach Wałbrzycha i północnej części Gór Sowich oraz na Ziemi Kłodzkiej, szczególnie w jej zachodniej i południowej części.

Także w Sudetach, choć poza obszarami typowo góorskimi, pewna koncentracja miejscowości turystycznych widoczna była na Pogórzu Kaczawskim, na południowy-zachód od Legnicy.

Wyraźne skupisko miejscowości turystycznych znajdowało się też wokół Wrocławia, za wyjątkiem terenów położonych na południe od stolicy regionu, które, z racji intensywnej gospodarki rolnej, od wieków już były niemal całkowicie wylesione, w związku z czym nie były postrzegane jako atrakcyjne miejsca wypoczynku.

Ogółem w strefie gór znajdowało się 165 miejscowości turystycznych, w strefie pogórzy i Przedgórze Sudeckiego 59, zaś na śląskim niżu 56. Charakter tych miejscowości był różny - w Sudetach były to w przytłaczającej większości miejscowości letniskowe z mniej lub bardziej rozwiniętą bazą noclegową. Nieco inaczej było w strefie niżu śląskiego. Baza noclegowa znajdowała się tu przede wszystkim w miastach, natomiast szereg małych miejscowości, zwłaszcza położonych w strefie podmiejskiej Wrocławia, stanowiło miejsce wypoczynku świątecznego. I choć miały one status miejscowości turystycznych, to baza noclegowa była w nich rozwinięta w niewielkim stopniu lub w ogóle nie pełniły funkcji recepcyjnej.

Zmiany wielkości bazy recepcyjnej po II wojnie światowej

Po II wojnie światowej funkcja turystyczna Dolnego Śląska rozwijała się nadal, ale w diametralnie zmienionych warunkach społeczno-politycznych. Warto jednak w tym miejscu zaznaczyć, że obszar Sudetów, na którym baza materialna turystyki była najlepiej rozwinięta, uniknął zniszczeń wojennych, w przeciwieństwie do większości miast niżu śląskiego (Wrocław, Głogów, Legnica i inne), w których zniszczeniu uległa znaczna część bazy hotelowej (Mazurski 1994). Brak zniszczeń wojennych w Sudetach nie oznaczał jednak ubytków bazy noclegowej. Część budynków zmieniła bowiem przeznaczenie, inne uległy dewastacji, ponadto brak należytych inwestycji w odtwarzanie majątku powodował z czasem postępującą dekapitalizację wielu obiektów, które niejednokrotnie doprowadzano do śmierci technicznej (Czerwiński et al. 1991). Porównując liczbę miejsc noclegowych w 1939 r. i w 2007 r. na terenie Sudetów zidentyfikowano 24 miejscowości, w których pojemność recepcyjna zmalała o ponad 100 miejsc noclegowych, przy czym w 4 przypadkach oznaczało to zarazem całkowity zanik bazy noclegowej (tab. 1).

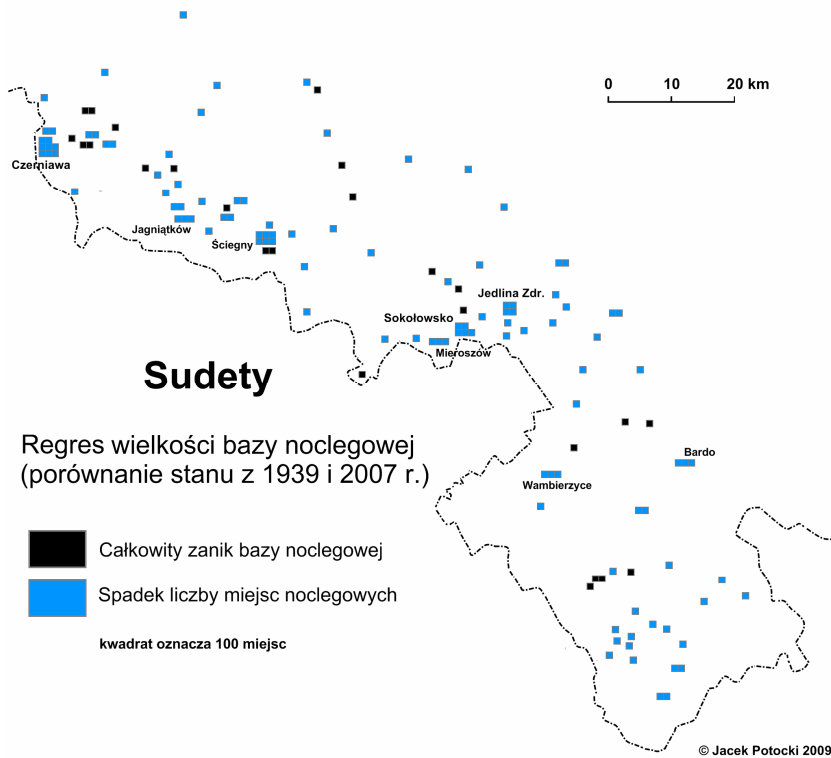
Tab. 1. Ubytek bazy noclegowej w miejscowościach sudeckich

Uwzględniono miejscowości, w których spadek liczby miejsc między rokiem 1939 a 2007 przekroczył 100

Miejscowość	Subregion	Liczba miejsc noclegowych		Ubytek miejsc noclegowych (2007-1939)
		1939	2007	
Czerniawa	izerski	1 245	465	-780
Ściegny	karkonoski	725	132	-593
Sokołowsko	wałbrzyski	574	117	-457
Jedlina-Zdrój	wałbrzyski	726	347	-379
Jagniątków	karkonoski	743	434	-309
Wambierzyce	kłodzki	399	160	-239
Bardo	kłodzki	387	173	-214
Mieroszów	wałbrzyski	240	30	-210
Michałowice	karkonoski	668	462	-206
Podgórzyn	karkonoski	396	196	-200
Kłodzko	kłodzki	540	363	-177
Przeznica	izerski	174	16	-158
Pobiedna	izerski	196	44	-152
Gierczyn	izerski	156	10	-146
Bystrzyca Górna	wałbrzyski	157	20	-137
Goworów	bystrzycki	164	38	-126
Pieszycy	sowigórski	154	32	-122
Kotlina	izerski	120	0	-120
Szczawina	bystrzycki	117	0	-117
Mirsk	izerski	116	0	-116
Jaworek	bystrzycki	139	23	-116
Krzaczyna	karkonoski	105	0	-105
Staniszów	karkonoski	125	20	-105
Wałbrzych	wałbrzyski	658	555	-103

Źródło danych: Dla roku 1939 – Potocki 2004 (tam źródła pierwotne), dla roku 2007 – badania własne na podstawie informacji zawartych w internecie.

Przestrzenne rozmieszczenie wszystkich miejscowości w Sudetach, w których baza recepcyjna uległa zmniejszeniu przedstawiono na ryc. 2. Wyróżnić można cztery obszary, na których skupia się najwięcej takich miejscowości.

Ryc. 2. Ubytek bazy noclegowej w miejscowościach sudeckich

Źródło: opracowanie własne.

1. Subregion izerski, w którym największy ubytek odnotowała Czernaia (od 1973 r. administracyjnie jest ona częścią gminy miejskiej Świeradów Zdrój, na potrzeby artykułu potraktowano ją jednak jako odrębną jednostkę przestrzenną), natomiast aż 6 miejscowości całkowicie utraciło funkcję turystyczną. W Górach Izerskich liczba miejsc noclegowych spadła z 5 079 w 1939 r. do 4 233 w roku 2007. Gdy jednak z obliczeń tych wyłącza się Świeradów Zdrój, będący jedynym dużym ośrodkiem turystycznym położonym w polskich Sudetach na zachód od Karkonoszy, spadek okazuje się wręcz dramatyczny – z 2 635 do 988 miejsc noclegowych. Oznacza to spadek pojemności recepcyjnej o ponad 60%!
2. Subregion karkonoski. Szczególnie wyraźny jest tu ubytek bazy noclegowej w Ściegnach, ale miejscowości, których ranga turystyczna zmalała, jest więcej. Jest to związane z występowaniem w Karkonoszach po

II wojnie światowej dwóch przeciwstawnych tendencji – znacznego wzrostu pojemności recepcyjnej Karpacza i Szklarskiej Poręby, przy wyraźnym jej kurczeniu się w mniejszych ośrodkach turystycznych (Potocki 2007).

3. Subregion wałbrzyski położony na południe od Wałbrzycha. Tutaj zwraca uwagę upadek dwóch uzdrowisk – Jedliny Zdroju i Sokołowska, zanikła też funkcja letniskowa Mieroszowa. W tym subregionie liczba miejsc noclegowych zmalała z 1 937 w 1939 r. do 692 w roku 2007, tj. o 64%.
4. Subregion bystrzycki obejmujący południową część Ziemi Kłodzkiej. Wiele miejscowości w rejonie Bystrzycy Kłodzkiej i Międzylesia przed II wojną światową rozwijało funkcję letniskową w oparciu o stosunkowo liczne małe obiekty (w tym pokoje gościnne w domach rolników). Po II wojnie światowej baza o takim charakterze bazy nie mieściła się w centralnie sterowanej gospodarce, co spowodowało upadek funkcji letniskowej, miejscowości, w których nie występowały obiekty *sensu stricto* turystyczne. Zanik funkcji letniskowej tych miejscowości był także efektem osiedlenia po roku 1945 w Sudetach ludności nie mającej doświadczenia w obsłudze turystów.
5. Subregion kłodzki (obejmujący północną i zachodnią część Ziemi Kłodzkiej) zasadniczo był obszarem, w którym funkcja turystyczna po II wojnie światowej rozwijała się pomyślnie. Wszelako uwagę zwracały dwie miejscowości, w których baza wyraźnie się skurczyła. Są to Wambierzyce i Bardo, a więc dwa ośrodki pątnicze. Ich ranga jako celów pielgrzymek po II wojnie światowej spadła w wyniku przerwania ciągłości lokalnych tradycji po wymianie ludności oraz zamknięciu granicy z Czechosłowacją (wśród pątników odwiedzających Wambierzyce było wielu mieszkańców Czech), co wyraźnie odbiło się na wielkości bazy.

Podsumowanie

W dobie intensywnego rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku występują obszary mające bogate tradycje turystyczne sprzed II wojny światowej, na których mimo to turystyka nie odgrywa obecnie większej roli. Są to jednocześnie obszary wymagające aktywnych działań na rzecz restrukturyzacji gospodarczej. W polityce turystycznej, kreowanej zarówno przez władze wojewódzkie jak i na szczeblu lokalnym, warto zwrócić na te tereny szczególną uwagę. Wydaje się, że szczególnie na nich działania na rzecz rozwoju funkcji turystycznej mają szansę przynieść pozytywne efekty - zarówno dla samej branży turystycznej, jak również dla gospodarki w ogólności.

Literatura

- [1] Czerwiński J., Mikułowski B., Wyrzykowski J., *Geograficzne podstawy rozwoju turystyki w Karpatach i Sudetach*. Acta Univ. Wratisl. No 1240, Studia Geograficzne LIII, Wrocław 1991.
- [2] Mazurski K.R., *Rozwój i przemiany funkcji turystyczno-rekreacyjnych i uzdrowiskowych Dolnego Śląska po 1945 r.*, [w:] *Przemiany ludnościowo-osadnicze i społeczno-gospodarcze na Dolnym Śląsku po II wojnie światowej*, red. J. Łoboda, Acta Univ. Wratisl. 1591, Studia Geograficzne LXI, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1994, s. 197-211.
- [3] Poser H., *Geographische Studien über dem Fremdenverkehr im Riesengebirge*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1939.
- [4] Potocki J., *Rozwój zagospodarowania turystycznego Sudetów od połowy XIX w. do II wojny światowej*. Plan, Jelenia Góra 2004.
- [5] Potocki J., *Przestrzenne rozmieszczenie bazy noclegowej na Dolnym Śląsku przed i po transformacji społeczno-ekonomicznej*, „Gospodarka Przestrzenna XI”, Wrocław 2008, s. 249-258.
- [6] *Schlesien. Die Deutschen Heimatführer*, Bd. 9, Verl. E. Müller, Berlin 1939.
- [7] Szczepański E., *Wpływ turystyki na życie gospodarcze w powiecie jeleniogórskim od połowy XIX wieku do 1939 r.*, Instytut Historii Uniwersytetu Wrocławskiego, praca doktorska (maszynopis) 1982.

DECLINE OF TOURIST FUNCTION – EXAMPLES FROM LOWER SILESIA

Lower Silesia is a region with a rich tourist tradition. The vast majority of Lower-Silesian municipalities have tourist accommodation in their areas and tourist development is considered one of the crucial directions in the economic development of the region. Having this in mind, it is worth looking at the areas whose tourist function declined after World War II, particularly the Izera Mts, Wałbrzych region, the southern part of Kłodzko Land as well as Bardo and Wambierzyce - two old Catholic shrines whose rank as pilgrimage centres declined after 1945. These areas are particularly worth focusing on in the tourism policies developed both on the regional level and locally. It seems that it is especially in these areas where tourism development strategies are likely to have positive effect – both on the tourism industry itself and on local economy in general.

Dr Jacek Potocki
Katedra Gospodarki Przestrzennej
Wydział Gospodarki Regionalnej i Turystyki w Jeleniej Górze
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: potocki@ae.jgora.pl